

Výzkum fenoménu kyberprostoru ve společenských vědách a jeho možné implikace jako výzva pro obor mezinárodních vztahů

Autorka Gabriela Žáková se zabývá otázkou kyberprostoru a identifikuje jednotlivé přesahy do společenských věd. Rozebírané téma dále konkretizuje a reflektuje na aktuální situaci v rámci mezinárodních vztahů a možný potenciál využití témat kyberprostoru pro daný obor. Jaká je četnost reflexe kyberprostoru v jednotlivých oborech společenských věd? Která témata reflektují společenské vědy v souvislosti s fenoménem kyberprostoru častěji? Jaká je pozice oboru mezinárodních vztahů v rámci témat spojených s kyberprostorem, a to jak kvantitativně, tak i v šíři reflektovaných témat? Jak může obor mezinárodních vztahů těžit z poznání získaného napříč společenskovědními obory? Tyto stanovené otázky se za použití kvantitativní obsahové analýzy v rámci výzkumu snaží autorka zodpovědět.

Samotný kyberprostor v rámci mezinárodních vztahů je definován velice široce, a funguje tedy jako zastřešující pojem pro fyzickou infrastrukturu, hardware, software, informace, uživatele, ale také i jiné otázky, jako například lidská interpretace informací aj. Jako výběrový soubor byly zvoleny zdrojové články s klíčovým slovem „cyberspace“, jež jsou registrovány v databázi Scopus v kategorii společenských věd, a to v rozmezí od roku 2000 až do 2016. Databáze Scopus je v současnosti nejrozsáhlejší abstraktní a citační databázi recenzované literatury na světě. Takovýmto způsobem vyfiltrovaných článků bylo v databázi nalezeno 1028. Žáková provedla obsahovou analýzu abstraktů a články rozdělila do jednotlivých vědních oborů společenských věd, kterými se zabíraly. To ji dovoluje sledovat tendence v rámci daných oborů během zkoumaného období. Pro zjištění vývoje celkového počtu publikací registrovaných každý rok v rámci sledovaného období byla využita kvantitativní analýza. Je tak viditelné, že téma kyberprostoru nabírá postupně na popularitě a, až na určité odchylky, roste. Pokud se tedy zaměříme na jednotlivé definované obory společenských věd, zjišťujeme že nejvíce dat bylo nalezeno v oboru sociologie (174), práv (152), politologie (119) a bezpečnostních studií (91). Pouze 32 článků nalezneme ve spojitosti s oborem mezinárodních vztahů. Autorka dále jednotlivé obory společenských věd sloučila do tří skupin dle množství identifikovaných článků. Spojení bylo vybráno zejména z praktických důvodů za účelem lepší čitelnosti prezentovaných grafů. Bylo tedy dosaženo možnosti porovnávání četnosti článků pro zkoumané vědní obory v ideálním měřítku. První skupina zastupuje obor sociologie, práva, politologie a bezpečnostních studií. Druhá skupina se zaměřuje na obor psychologie, pedagogiky, komunikačních studií a geografie. Třetí skupina pak zastřešuje obory ekonomie, mediálních studií, mezinárodních vztahů, genderových studií, umění a literatury, kulturních studií a lingvistiky.

V první skupině (sociologie, právo, politologie, bezpečnostní studia) je nejvíce zkoumané literatury zastoupeno ve spojitosti s tématem kyberprostoru u sociologie. Nejčastěji narážíme na téma digitální komunity a inkluze či exkluze ze sociální skupiny, ale také téma kyberšikany či problematiky rasismu. Jako součást oboru právo je pak nejvíce diskutována regulace a řízení uvnitř kyberprostoru, etika či trestná činnost. Politologie se zabývá zejména regulací internetu autoritářskými režimy, demokratičností, užíváním nových médií pro organizování protestů, dále užitím kyberprostoru veřejnou sférou, politickými stranami či nacionalismem a vlivem internetu na národní identitu. Jako poslední v rámci pomyslné první skupiny se umísťují bezpečnostní studia, která pracují s kyberprostorem jako možností paté vojenské domény a řeší nebezpečí kyberválek. Druhá skupina (psychologie, pedagogika, komunikační studia, geografie) je reprezentována zejména psychologii, která zkoumá chování jednotlivců v síti a budování online identity. Pedagogika pak přichází zejména s e-learningem a využitím nových médií jako součást výuky. Využitelnost informačních a komunikačních technologií ve vědě a digitální propast jsou nejrozsáhlejšími tématy komunikačních studií. Geografie pak definuje podobor kybergeografie a zabývá se zkoumáním kyberprostoru,

analýzou dat a mapováním online i offline světa. Poslední, třetí, početná skupina (ekonomie, mediální studia, mezinárodní vztahy, genderová studia, kulturní studia, umění, lingvistika) se kyberkultuře věnuje, dle četnosti literatury, zejména u ekonomie, a to ve spojitosti s marketingem v kyberprostoru a e-commerce. Výzkumy sociálních sítí a digitální zpravodajství pak tvoří hlavní témata mediálních studií. Genderová studia reflektují na identitu genderu, rozdíly v genderu a jejich vzájemnou komunikaci v návaznosti na nové technologie. Dopady na interkulturní komunikaci jsou hlavním tématem kulturních studií. Umění a lingvistika jsou zastoupeny velice ojediněle – umění je zaměřeno na kyberprostor v literatuře a lingvistika se zabývá jazykem a problematikou překladů či užíváním emotikonů. Mezinárodní vztahy ve spojitosti s kyberprostorem jsou reflektovány, narozdíl od autorčiných očekávání, spíše méně. Literatura je věnována zejména globálnímu řízení, politickým a mocenským aspektům řízení a vedoucímu postavení USA a protipólu ve formě Ruska. Dále se mezinárodní vztahy zaměřují na geopolitiku a roli fenoménu Wiki (Wikipedie a WikiLeaks).

Výsledky výzkumu tedy potvrzují zvyšující zájem o téma kyberprostoru, zejména po roce 2010. Tento trend lze očekávat také do budoucna. Pro obor mezinárodních vztahů je to spíše nová oblast, což lze vidět zejména v literární podprůměrnosti a nekonzistentnosti. Autorka tedy poznamenává, že v současné situaci si mohou být společenskovědné obory navzájem přínosem, inspirací a obohacením. Zmiňuje také jednotlivá témata, které jsou spíše mezioborové, mají určitý přesah do mezinárodních vztahů a nabízejí se tedy k dalšímu zkoumání.